

Відеозвукозапис як електронний доказ та особливості його експертних досліджень у різних видах проваджень

Тетяна Харіна

старший судовий експерт лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8482-2639>, e-mail: larinatatiana111@gmail.com

Ольга Брендель

доктор філософії в галузі права, завідувач сектору лабораторії інженерно-технічних досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-0203>, e-mail: olgabrenda@ukr.net

На підставі аналізу процесуального регламентування розглянуто визначення відеозвукозапису як електронного доказу й особливості його експертних досліджень у різних видах проваджень.

Ключові слова: електронний доказ; електронний документ; відеозвукозапис; експертні дослідження.

Video and Audio Recording as Electronic Evidence and Peculiarities of Its Forensic Examination in Various Types of Proceedings

Tetiana Kharina, Olha Brendel

Following the analysis of procedural regulation, the authors discussed the definition of video and audio recording as electronic evidence and peculiarities of its forensic examination in various types of proceedings.

Keywords: electronic evidence; electronic document; video and audio recording; forensic examinations.

Стрімкі темпи цифровізації суспільних відносин, а також удосконалення способів фіксування та передавання інформації в електронному просторі збільшують кількість аматорських відеозаписів, наданих на психологічне дослідження в цивільних і кримінальних провадженнях. У зв'язку із цим вважаємо за доцільне провести аналіз процесуального регламентування у цьому напрямі.

Відповідно до нововведень, запроваджених Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», електронні докази мають таку саму силу, що й письмові та речові докази, висновки експертів і показання свідків [1]. Згідно із

загальним визначенням (ідентичним у Господарському процесуальному кодексі України (далі — ГПК України), Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК України), Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАС України)), електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [2—4].

Законодавче закріплення електронних доказів можна назвати новелою, яка визначає новий етап у доказовому процесі та надає додаткові можливості учасникам судового процесу захищати свої права й інтереси. Натомість у чинному Кримінальному процесуальному кодексі (далі — КПК України) і в Кодексі України про адміністративні правопорушення визначення електронних доказів відсутнє, що обумовлено специфічністю процесу формування та надання електронного доказу, особливостями його перевірки й оцінки [5].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ — документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. <...> Електронний документ

може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [6]. За ст. 1 цього Закону України «обов'язковий реквізит електронного документа — обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили», а згідно з положеннями ст. 6 «накладанням електронного підпису та/або електронної печатки завершується створення електронного документа» [6].

У спеціальній літературі зазначено, що КПК України, на відміну від решти процесуальних кодексів нашої держави, фактично не визнає електронні (цифрові) докази самостійними засобами доказування (процесуальними джерелами доказів). Водночас КПК України відокремлює поняття «документи» і «речові докази». Головною визначальною ознакою у цьому разі є особливості заходів зі збереження та передавання відомостей про факти й обставини кримінального правопорушення [7, с. 44], оскільки уповноважені здійснювати досудове слідство суб'єкти відображають у паперових документах особливості вчинення кримінального правопорушення у формі обставин і фактів, а в речових доказах наявне безпосереднє відображення на документі як предметі матеріального світу

певних об'єктів, явищ і процесів, їхніх ознак [8 с. 435].

Згідно з ч. 1 і 2 ст. 99 КПК України, відеозапис розглядають як документ, *«спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою <...> зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження»* [9]. Окрім того, варто зауважити, що на цифровий відеозвукозапис у процесі його створення стандартними побутовими засобами фіксування відео-, звукозаписів не можна накласти ані електронного підпису, ані електронної печатки, що є (відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг») завершальним етапом створення електронного документа. Отже, відеозвукозапис в електронній (цифровій) формі з технічних позицій може бути електронним доказом, але не може бути електронним документом.

Зважаючи на наведене, у загальному визначенні електронних доказів (ідентичному у ГПК України, ЦПК України, КАС України), відео- та звукозапис некоректно вміщено до переліку електронних документів, оскільки за логікою він має перебувати в переліку електронних доказів, як-от вебсайти (сторінки), мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Матеріали відеозвукозапису розглядають і як джерела доказів, і як об'єкти криміналістичного експерт-

ного дослідження. За цієї умови матеріали відеозвукозаписів (як будь-який інший об'єкт судової експертизи) є основою для формування такого доказу, як висновок експерта. Специфіка відеозвукозапису як об'єкта дослідження, різноплановість завдань, що можуть бути винесені на вирішення експертів, а також інші чинники обумовлюють наявність окремих особливостей, на які замовникові необхідно звернути увагу під час призначення експертного дослідження.

Фахівці зазначають, що електронні докази легше змінити або підробити без залишення слідів на носії, аніж традиційні форми доказів, оскільки зворотний бік цифрового прогресу суспільства полягає в можливості фальсифікування будь-якої електронної інформації: від відео- та телефонних розмов — до широких можливостей синтезування зображень або голосу із застосуванням методів штучного інтелекту (так званий *deepfake*). З огляду на це наявність будь-яких сумнівів щодо автентичності цифрового доказу потребує фахової процесуальної перевірки. Здебільшого оцінка цифрового доказу, з огляду на позначені й інші критерії, є завданням сучасної цифрової криміналістики із арсеналом дотичних методик. Утім певні ознаки електронних документів, що дають змогу оцінити їхню справжність, набувають суто процесуального значення: їх має взяти до уваги безпосередньо суд під час здійснюваної оцінки доказу [10, с. 53, 57].

Аналіз наукової літератури й норм чинного процесуального законодавства дає змогу дійти висновку, що

судово-психологічна експертиза за матеріалами, де важливим доказом є аматорський відеозвукозапис, передбачає необхідність проведення комплексу досліджень або навіть комплексних експертиз. Зазначене дасть змогу об'єктивувати встановлювані дані та зрозуміти проблему або явище в контексті системного підходу.

Отже, сьогодні нагальною є потреба в комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних правових реалій з урахуванням потреб судово-слідчих органів, юридичних і фізичних осіб.

Перелік джерел посилання

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
5. Аналіз судової практики щодо використання електронних доказів ХАС. Аналіз судової практики місцевих судів м. Харкова і Харківської області, Апеляційного суду Харківської області та Харківського апеляційного суду щодо використання електронних доказів (доказів вчинення злочину, які можна отримати в електронній формі) по справам, які перебували на розгляді у 2018 та 2019 роках / Судова влада України : вебсайт. URL: https://hra.court.gov.ua/sud4818/inshe/inf_court/uzag20k1 (дата звернення: 08.04.2025).
6. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
7. Гуртієва Л. М., Лукашкіна Т. В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві : навч.-метод. посіб. Одеса, 2016. 80 с.
8. Куцкір Г. М. Матеріали звуко-, відеозапису як вид джерела доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 430—442. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_44 (дата звернення: 08.04.2025).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.04.2025).
10. Глинська Н. В. Окремі аспекти дослідження цифрового доказу та оцінки з точки зору його достовірності. *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження* : мат-ли дискус. кримін.-прав. панелі VII Харк. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29.09.2023). Харків, 2023. С. 53—59. URL: <https://surl.li/engbwm> (дата звернення: 08.04.2025).